

Nagy ígéretek, mérsékelt eredmények. Az Obama-adminisztráció mérlege a nukleáris fegyverzetkorlátozás terén

Péczeli Anna

Barack Obama már a 2007–2008-as elnökválasztási kampányában egyértelművé tette, hogy a nukleáris fegyverzetkorlátozás előkelő helyet foglal majd el a külpolitikai agendáján. Az első két elnöki éve alatt megszületett az Egyesült Államok új nukleáris stratégiája, mely számottevően csökkentette az atomfegyverek szerepét; aláírták az Új START-szerződést Oroszországgal; útjára indult a Nukleáris Védeltségi Csúcstalálkozók sorozata, és a 2010-es Atomsorompó Felülvizsgálati Konferencia is konszenzusos záródokumentumot eredményezett. A lendület azonban ezt követően jelentősen visszaesett, és a kampányígéretek közül több is megoldatlan maradt, részben a kongresszusi erőviszonyok kedvezőtlen alakulása, részben a nemzetközi rendszer folyamatai miatt (megromlott amerikai–orosz kapcsolatok, egyre agresszívebb Észak-Korea). Az utolsó évek egyetlen sikertörténete az Iránnal a nukleáris kérdés rendezése érdekében kötött átfogó megállapodás volt, azonban még annak sem biztos a jövője.

Barack Obama made it clear already during the 2007–2008 presidential campaign that the issue of nuclear arms control will be among the priorities of his foreign policy agenda. Accordingly, his first two years brought many success stories. The administration published its new nuclear strategy which considerably reduced the role of nuclear weapons, the U.S. and Russia signed the New START Treaty, the series of Nuclear Security Summits was launched, and the 2010 Nuclear Non-Proliferation Treaty Review Conference also ended with a consensual final document. After this, momentum has significantly slowed and many of the campaign promises remained unresolved, partly because of the unfavorable balance of power in Congress, and also as a result of the negative turn of the international system (worsening relations with Russia, and an increasingly aggressive North Korea). The only success story of the final years of the Obama administration was the comprehensive agreement with Iran to resolve the nuclear issue. However, even this agreement's future is uncertain.

* * *

Barack Obamának az atomfegyverektől mentes világ víziója iránti elkötelezettsége egyetemista koráig nyúlik vissza. Ennek az elköteleződésnek az első írásos bizonyítéka a Columbia Egyetem *Sundial* című lapjában

1983-ban megjelent cikke,¹ melyben a hidegháború két szuperhatalmát kritizálta, és a fegyverkezési verseny megfékezésére, illetve a nukleáris kísérleti robbantások teljes beszüntetésére szólított fel – azzal a végső céllal, hogy a jövőben

az atomfegyvereket maradéktalanul leszereljék.

A nukleáris fegyverzetkorlátozás kérdése a Szenátusban eltöltött rövid hivatali ideje alatt is előkelő helyet foglalt el Obama napirendjén. 2005–2008 között két fontos törvényjavaslaton is dolgozott: Chuck Hagel szenátorral a nukleáris terrorizmus megakadályozására és a globális leszerelés elősegítésére törekedett, míg Richard Lugar szenátorral a nukleáris fegyverek és hasadóanyagok védeltségét igyekezett szabályozni és erősíteni.²

Barack Obama kampányprogramjára és későbbi nukleáris stratégiájára három dokumentum volt nagy hatással: az úgynevezett „négy lovas” 2007-ben³ és 2008-ban,⁴ a *Wall Street Journal* hasábjain megjelent véleménycikkei,⁵ illetve a Kongresszus 2008-ban felállított kétpárti bizottságának a végső jelentése.⁶ A Henry Kissinger, George Shultz, William Perry és Sam Nunn által írt cikkek felélénkítették a teljes nukleáris leszerelés gondolatával kapcsolatos akadémiai vitát, és amellet érveltek, hogy a jelenlegi biztonsági környezetben az atomfegyverek elsősorban inkább veszélyforrásként szolgálnak, nem pedig a hiteles elrettentés eszközeként. A kongresszusi bizottság jelentése több mint 100 konkrét javaslatot tett a nukleáris fegyverek szerepére vonatkozóan, amelyek többsége az Obama-adminisztráció későbbi stratégiájában is visszaköszönt.

A főbb kampányelemek alapvetően öt nagy cél körül összpontosultak:

- a nukleáris terrorizmus jelentette veszélyek csökkentése;

- a nukleáris fegyverek és a fegyverminőségű hasadóanyagok elterjedésének megakadályozása;
- a nonproliférációs rezsim erősítése;
- a koordináció javítása a kormányon belül;
- további konkrét lépések.

A tervezett lépések között olyan programterületek szerepeltek, mint a polgári ellenőrzés alatt álló létesítményekből a magas dúsítású uránkészletek kivonása, nukleáris védeltségi csúcstalálkozók rendezése, a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) erősítése, az iráni és észak-koreai atomprogramok korlátozása diplomáciai úton, az atomfegyverek szerepének csökkentése a nemzetbiztonsági stratégiákban, az atomfegyverek készülségi szintjének csökkentése, az Atomcsend Szerződés (*Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty*, CTBT) ratifikációja, illetve egy fehér házi koordinátor kinevezése a tömegpusztító fegyverek jelentette veszélyek csökkentésére.⁷ Obama megválasztását követően ezek képezték az új nukleáris stratégia gerincét is.

A jelen tanulmány célja, hogy Barack Obama nyolc éves elnöki ciklusának eredményeit mérlegre tegye. Elsőként a nukleáris stratégia felülvizsgálatát, az Oroszországgal kötött új fegyverzetkorlátozási megállapodást, a nukleáris védeltség terén elért sikereket és a nonproliférációs rezsim aktuális kérdéseit kívánom elemezni. A kezdeti sikereket követően jórészt kudarcokkal szembesült az adminisztráció, és a tanulmány bemutatja, hogy milyen

kihívások akadályozták meg a további eredményeket – mind a fegyverzetkorlátozás, mind pedig a nonprolifерáció kapcsán. Obama második ciklusának gyakorlatilag az egyetlen eredménye az Iránnal kötött átfogó nukleáris megállapodás; számos kérdés azonban ott is nyitva maradt, melyek megoldása a Trump-adminisztrációra hárul.

A nukleáris stratégia felülvizsgálata

A hidegháború óta valamennyi adminisztráció elkészítette a saját nukleáris stratégiáját (*Nuclear Posture Review*, NPR), amely öt-tíz évre kijelölte az atomfegyverek pontos szerepét. E dokumentum általában véve áttekinti a biztonsági környezetet, és lajstromot készít az Egyesült Államok és szövetségesei szempontjából a legnagyobb veszélyforrást jelentő fenyegetésekről, majd mindezek tükrében meghatározza az atomfegyverek szerepét és azokat a körülményeket, amikor az Egyesült Államok atomfegyvereket alkalmazna a saját vagy szövetségesei védelmére. Végül pedig kijelöli a lefektetett célok megvalósításához szükséges haderőstruktúrát és intézményi hátteret.

Az Obama-adminisztráció nukleáris stratégiájának előkészítésében fontos mérföldkövet jelentett a 2009. április 5-én elmondott prágai beszéd, amelyet Obama külpolitikai beszédeinek írója, Benjamin Rhodes állított össze, számos konkrét javaslatot beépítve magától az elnöktől.⁸ Obama emellett, hogy megerősítette elköteleződését a globális nulla, azaz a teljes nukleáris leszerelés mellett, arra is

ígéretet tett, hogy amíg atomfegyverek léteznek, addig az Egyesült Államok fent fog tartani egy biztonságos, megbízható és hatékony nukleáris arsenált. Kijelentette továbbá, hogy az atomfegyverek számát csökkenteni kívánja – bilaterális és multilaterális úton egyaránt –, és ezzel együtt a szerepük is jóval korlátozottabb lesz az amerikai nukleáris stratégiában. További napirendi pontként szerepelt a hasadóanyagok előállításának globális ellenőrzése és korlátozása (*Fissile Material Cut-Off Treaty*, FMCT), az exportellenőrzés javítása, a nemzetközi szervezetek verifikációs mechanizmusainak erősítése (a szerződészegések mihamarabbi észleléséhez), és a nukleáris terrorizmus fenyegetésének nemzetközi összefogással történő csökkentése.

A prágai beszédet követően az NPR előkészítése azonnal kezdetét vette, és nagyjából egy évig tartott a szöveg véglegesítése. A Pentagon 2010. április 6-án, egy rendkívül részletes összefoglalóban publikálta az eredményeket. A korábbi felülvizsgálatokhoz képest az Obama nukleáris stratégiája három okból volt különleges. Egyrészt minden korábbinál átláthatóbb volt a folyamat, és míg Bill Clinton 1994-es,⁹ illetve George W. Bush 2001-es stratégiája¹⁰ esetében csak néhány, a sajtónak szánt bemutató dia, illetve rövid kiadvány készült, addig Obamáról a Pentagon egy 49 oldalas jelentést tett közzé.¹¹

Másrészt a folyamat jellege is különleges volt. A Clinton NPR esetében a Pentagon egy belső felülvizsgálatot folytatott, az eredményt pedig a végén

közölték az elnökkel. A Bush-adminisztrációnál már volt ugyan némi intézmények közötti konzultáció – elsősorban a Fehér Házzal és a Vezérkari Főnökök Egyesített Tanácsával (*Joint Chiefs of Staff*, JCS) –, de túlnyomórészt az a felülvizsgálat is az atomfegyverekre mint az elrettentést biztosító katonai eszközökre helyezte a hangsúlyt. Az Obama-stratégia viszont már egy nagyon komoly intézményi konzultációs folyamat eredménye volt, amely során a védelmi minisztérium kezdettől együttműködött a külüggyel és az energiaügyi minisztériummal, folyamatosan tájékoztatták (és bevonták) a Fehér Házat, a Nemzetbiztonsági Tanácsot, illetve a szövetségeseket. Ennek következtében a dokumentum fókusza jóval bővebb lett, és az elrettentés és a modernizáció témaköre mellett kiemelt helyet foglalt el benne a nonprolifерáció kérdése, a szövetségesek biztosítása, illetve a nukleáris védetség ügye.¹² A nukleáris védetség és terrorizmus kihívása korábban még soha nem szerepelt az NPR fókuszában.

Harmadrészt pedig azért volt különleges az Obama-felülvizsgálat, mert az atomfegyverek műveleti szerepére vonatkozó elnöki útmutató csak jóval később készült el – annak eredményét 2013 nyarán nyújtották be a Kongresszusnak. Így egészen Obama második ciklusának elejéig a Bush-útmutató volt érvényben, ami kulcsfontosságú volt mind a „szükséges” atomfegyverek számának meghatározásában, mind pedig a nukleáris haditervek elkészítésében.

A 2010-es nukleáris stratégia összesen öt célt fogalmazott meg:

- a nukleáris proliferáció és terrorizmus megakadályozása;
- az atomfegyverek szerepének csökkentése;
- a hatékony elrettentés és a stratégiai stabilitás fenntartása, kisebb nukleáris arzenál mellett;
- a regionális biztonsági architektúrák erősítése;
- biztonságos, megbízható és hatékony nukleáris arzenál fenntartása, amíg atomfegyverek léteznek.

Az atomfegyverek szerepének csökkentése szempontjából mindenképp sikernek számít az új *negatív biztonsági garancia*, amely kimondja, hogy az Egyesült Államok nem fog atomfegyvereket alkalmazni vagy azokkal fenyegetni olyan államokat, amelyek részesei az Atomsorompó-szerződésnek (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*, NPT), és be is tartják annak rendelkezéseit.¹³ Ennek értelmében tehát az amerikai nukleáris csapás lehetősége csak az atomfegyverrel rendelkező államokkal szemben maradt fenn, illetve olyan országok esetében, mint Irán vagy Szíria.

Az Egyesült Államok a nukleáris stratégiában deklarálta, hogy az ellene vagy szövetségesi elleni agressziót a többi állam esetében hagyományos fegyverekkel fogja megválaszolni, az atomfegyverek alkalmazására csak extrém körülmények között kerülhet sor, ha alapvető nemzeti érdekek (vagy a szövetségesek nemzeti érdekei) forognak kockán.¹⁴

Fontos eredmény volt emellett, hogy – a Bush-adminisztrációtól eltérően – Obama Kínát kiemelte az úgynevezett lator államok sorából, és Oroszországgal egy szintre helyezte. Mindkét állam kapcsán a stratégiai stabilitás és az együttműködés fontosságát hangsúlyozta az NPR.¹⁵ Ráadásul az új, negatív biztonsági garancia a korábbi fenyegetések helyett a „lator államok” számára is pozitív utat jelölt ki: azt ígérte, hogy amennyiben betartják a szerződéses kötelezettségeiket, nem kell félniük a nukleáris csapás fenyegetésétől. Fontos fejlemény volt továbbá a szövetségesek bevonása a dokumentum elkészítésének a folyamatába, ennek eredményeképpen az olyan lépések ugyanis, mint a nukleáris fegyverekkel felszerelt, tengeri indítású Tomahawk robotrepülőgépek kivonása, nem ártott a Dél-Koreával és Japánnal fennálló stratégiai együttműködésnek.¹⁶

Mindezek ellenére a dokumentum csalódást okozott sokaknak, akik ennél jóval drasztikusabb lépéseket vártak. A 2010-es NPR ugyanis fenntartotta a nukleáris első csapásnak, illetve az atomfegyverek nem nukleáris szcenáriókban történő alkalmazásának a lehetőségét, és az atomfegyverek készülségi szintjét sem csökkentette, pedig Obama kampányának az volt az egyik sarokköve. Az Európában állomásoztatott taktikai atomfegyverek jövőjét a NATO-ra bízta, és a hordozóeszközök triádja esetében is a folytonosság mellett döntött.

Az Egyesült Államok nukleáris hadereje

Az atomfegyverek csoportosítására nincs univerzálisan elfogadott keretrendszer, de az amerikai és az orosz terminológiában stratégiai atomfegyvernek minősül minden olyan fegyver, amelyet 5500 km-nél nagyobb hatótávolságú hordozóeszközre rendszeresítettek. E hordozóeszközök a földi indítású interkontinentális ballisztikus rakéták (*Intercontinental Ballistic Missile*. ICBM), a tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakéták (*Submarine Launch Ballistic Missile*. SLBM) és a stratégiai nehézbombázók triádját jelentik. A stratégiai atomfegyverek továbbá általában nagyobb hatóerejű (több mint 100 kilotonnás) töltetekkel vannak ellátva.¹⁷ A stratégiai fegyverek szintje alatt nem következetes a szakirodalom: a nem stratégiai (*Non-Strategic Nuclear Weapon*, NSNW), illetve a taktikai atomfegyver (*Tactical Nuclear Weapon*, TNW) kifejezést egyaránt használja. E fegyverek jobbára kisebb hatóerejű tölteteket takarnak, és a hordozóeszközök hatótávolsága alapján közép- (5500–2400 km), közepes (2400–800 km), illetve rövid hatótávolságú (<800 km) ballisztikus rakétákat és robotrepülőgépeket különítenek el a szakértők.¹⁸

2009 januárjában, az Obama-adminisztráció hivatalba lépésekor az Egyesült Államoknak 5113 aktív atomfegyvere volt,¹⁹ ezt nyolc év alatt mindössze néhány százzal sikerült csökkenteni, és 2017 januárjában a Trump-adminisztráció 4480 darabos arzenált

vett át.²⁰ Közülük jelenleg 1740 van hadrendbe állítva, és 2740 tartalékban. (Emellett további 2300 fegyvert már kivontak az aktív állományból, amelyek mindegyike leszerelésre vár.) A teljes katonai arzenálból 500 taktikai atomfegyver (ebből 150 van hadrendbe állítva, összesen öt európai NATO-szövetséges területén,²¹ 350 pedig tartalékban az Egyesült Államokban). A maradék 3822 stratégiai atomfegyver, amelyből 1590 van hadrendbe állítva, a többi tartalék.²²

Hordozóeszközökből az Egyesült Államoknak jelenleg 400 Minuteman III interkontinentális ballisztikus rakétája van (rögzített silókban, három állam területén), melyek mindegyike egy-egy atomtöltettel felszerelt. Emellett összesen 109 B-52-es és B-2-es nehézbombázóval rendelkezik, s ebből 88 alkalmas nukleáris fegyverek hordozására. Közülük jelenleg 60 van ilyen műveletek ellátására kijelölve (44 B-52-es és 16 B-2-es). A B-2-esek maximális kapacitáson 16 szabadesésű atombomba hordozására képesek, míg a B-52-esek maximum 20 atomfegyverrel ellátott robotrepülőgépet tudnak célba juttatni. Végül pedig összesen 14 Ohio-osztályú stratégiai atom-tengeralattjáró (*Nuclear-Powered Ballistic Missile Submarine*, SSBN) adja a triád harmadik lábát. Az utóbbiból kettő azonban mindig karbantartás alatt áll. A teljes arzenálból nyolc SSBN a Csendes-óceánon teljesít szolgálatot, hat pedig az Atlanti-óceánon. Eredetileg mindegyik SSBN 24 Trident SLBM hordozására volt alkalmas, a haditengerészet azonban megkezdte az átalakításukat, és az Új START-szerződés

(START III) megvalósítása érdekében az SLBM-ek számát minden tengeralattjárón 20-ra fogják csökkenteni. A Trident SLBM-ek külön célra irányítható visszaterítő egységgel (*Multiple Independently Targetable Re-Entry Vehicle*, MIRV) is elvannak látva, ami esetükben azt jelenti, hogy egyszerre maximum nyolc atomtöltet célba juttatására képesek – ezt azonban a haditengerészet nem használja ki, és a Trident rakéták többsége átlagosan 4-5 atomfegyvert hordoz.²³

A fegyverek és töltetek közül jelenleg még hét különböző típus van hadrendben: az ICBM-eken a W78 (335 kt) és a W87-es (300 kt), az SLBM-eken a W76 (100 kt) és a W88-as (455 kt), a bombázókon pedig a W80-as (5–150 kt), robotrepülőgépeken rendszeresített robbanófej, illetve a B61-7/-11 és B83 szabadesésű bomba. A taktikai atomfegyvereket a B61-es szabadesésű bomba 3-as, 4-es és 10-es variációja adja, melyek hatóereje 0,3–170 kt. Ezeket jelenleg F-16-os és Tornado típusú vadászbombázó repülőgépek hivatottak célba juttatni, a jövőben pedig majd az F-35-ös veszi át ezt a szerepet.

Habár Obama az atomfegyverektől mentes világ megteremtését az egyik legfontosabb hosszú távú céljául jelölte ki, a tényleges fegyverzetcsökkentések messze elmaradtak a várakozásoktól, és republikánus elődeihez képest csak nagyon csekély mértékben sikerült lefaragnia a nukleáris arzenál méretéből. Nyolc éves hivatali ideje alatt nagyjából 600 atomfegyverrel tudta csökkenteni az Egyesült Államok nukleáris arzenálját, míg a két

Bush 50-50 százalékos csökkentést hajtott végre: George H. W. Bush 22.000-ről 11.000-re, George W. Bush pedig 10.000-ről 5.000-re.²⁴

Az Obama-adminisztráció alatt végrehajtott fegyverzetcsökkentések alapvetően négy kategóriába esnek:

- a nukleáris fegyverekkel felszerelt, tengeri indítású Tomahawk robotrepülőgépek (TLAM-N) kivonása;
- egyes taktikai atomfegyverek kivonása (ami elsősorban a B61-7-es szabadesésű bombákat érintette);
- az Új START-szerződés keretében végrehajtott csökkentések a stratégiai atomfegyverek kategóriájában;
- a tartalékban lévő atomfegyverek csökkentése (számos W76 típusú robbanófej kivonásával, melyek a modernizáció alatt álló tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakétákra szerelt atomfegyverek tartalékként szolgáltak).²⁵

Habár a fegyverzetcsökkentések nagysága elmaradt a várakozásoktól, az Obama-adminisztrációnak sikerült végrehajtania két fontos strukturális változást, melyekért távolról sem kapta meg a megfelelő elismerést. Először is, a TLAM-N rendszer kivonásával a haditengerészet teljesen kivonult a taktikai atomfegyverek területéről, és ma már csak az Ohio-osztályú atom-tengeralattjárókon hordozott ballisztikus rakéták és stratégiai atomfegyverek kapcsán érintett a nukleáris misszióban.²⁶ Másrészt pedig az Obama-adminisztráció befejezte az interkontinentális ballisztikus

rakéták rekonfigurálását (vagy „MIRV-telenítését”),²⁷ így jelenleg minden ilyen hordozóeszköz csak egy atomtöltettel van felszerelve, holott az eredeti konstrukcióban a Minuteman III ICBM-ek három atomtöltet hordozására lennének képesek.²⁸

Mindezekkel párhuzamosan az Obama-adminisztráció komoly modernizációs programok mellett kötelezte el magát. Mivel a jelenleg hadrendben lévő nukleáris fegyverek és hordozók többségét a hidegháborúban állították rendszerbe, azok az élethosszuk végéhez közelednek, és amennyiben az Egyesült Államok a nemzetbiztonsága megőrzése érdekében továbbra is hasonló mértékben kíván a nukleáris elrettentésre támaszkodni, égető szüksége van új rendszerek kifejlesztésére és a régiék lecserélésére. Ennek jegyében az Obama-adminisztráció 2010 novemberében 85 milliárd dollárt ígért a nukleáris arzenál és az azt támogató infrastruktúra modernizációjára.²⁹ A jelenleg napirenden lévő modernizációs programok keretében az Egyesült Államok 12 új Columbia-osztályú SSBN fejlesztését tervezi, amelyek 2031-től fokozatosan a 14 Ohio-osztályú SSBN helyébe lépnek.³⁰

A stratégiai nehézbombázók esetében az új B-21-esre (*Long-Range Strike Bomber*, LRSB) 2015-ben írták alá a szerződést a Northrop Grummannel, és a légielő legalább 100 B-21-es vásárlását tervezi, amelyek 2030-ra állhatnak rendszerbe.³¹ Ehhez kapcsolódóan jelenleg is hatalmas viták övezik az új nagy hatótávolságú robotrepülőgép (*Long-Range Stand-Off*, LRSO) fejlesztését, amely

megfelelő finanszírozás mellett 2025-től állhat hadrendbe.³² Tárgyalások folynak a következő generációs ICBM-ek fejlesztéséről is – ez azonban a legkevésbé égető kérdés, mivel a jelenlegi Minuteman III-asok élethosszát egészen 2030-ig ki lehet tolni, és csak ezt követően kellene őket lecserélni.³³ Emellett több atomfegyver komoly modernizációja is tart éppen; ennek részeként az Egyesült Államok három interoperábilis atomfegyver fejlesztését tervezi, melyek egyaránt felszerelhetők a szárazföldi interkontinentális és a tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakétákra.

A nukleáris modernizációs törekvéseket érinti még az F-35-ös program, mely majd Európában hivatott átvenni a taktikai atomfegyverek célba juttatásának a feladatát a jelenlegi F-16-os és Tornado vadászbombázóktól. Itt kell megemlíteni a fenti típusok által hordozott, szabadesésű B61-es bomba 12-es modifikációját is, amely a 2020-as évektől fogja felváltani az európai taktikai atomfegyvereket. Mindez összesen 400 milliárd dollárba fog kerülni a következő tíz év folyamán.

Az amerikai–orosz leszerelési folyamat

A több évtizedes múltra visszatekintő bilaterális leszerelési törekvések kapcsán az Obama-adminisztráció egyik legnagyobb sikere az Új START-szerződés aláírása volt, 2010. április 6-án, amely a 2009 decemberében lejárt START I megállapodást váltotta. A tárgyalásokat több

faktor is hátráltatta – mint például a rakétavédelem kérdése körüli problémák, illetve az orosz fél meglepő tárgyalási pozíciója. Míg az Egyesült Államok az új szerződés keretében kész volt a jóval komolyabb csökkentésekre, az orosz fél ragaszkodott az 1550-es keretszámhoz, s végül az is került be a szerződésbe.³⁴ Ráadásul a ratifikáció sem az adminisztráció tervei szerint haladt: a Fehér Ház azt tervezte, hogy a 2010 áprilisában aláírt megállapodást azonnal benyújtják ratifikációra a Szenátusnak – erre nagyjából három hónapot számoltak –, azt követően pedig azonnal előterjesztik az Atomcsend Szerződést is ratifikációra.³⁵ A Szenátus azonban egészen 2010 decemberéig elhúzta az Új START ratifikációját. Egyrészt azért, hogy tudomására hozza az adminisztrációnak, hogy a CTBT-nek semmi esélye, másrészt pedig azért, hogy kicsikarja a már említett 85 milliárd dolláros modernizációs csomagot.³⁶

A Washington és Moszkva által megkötött Új START-szerződés³⁷ végül 2011. február 5-én lépett hatályba. A feleknek hét év áll rendelkezésükre (2018 februárjáig), hogy a hadrendbe állított stratégiai atomfegyverek számát 1550-re, a hadrendbe állított hordozóikét pedig 700-ra csökkentsék (a hadrendbe állított és a tartalékban lévő stratégiai hordozók összértéke nem haladhatja meg a 800-at). Maga a szerződés tíz évig van hatályban (2021 februárjáig), és további öt évre meghoszszabbítható.

Habár a keretszámok jóval mérsékeltebbek, mint amit az Egyesült Államok szeretett volna, a START-szerződés mégis

óriási eredmény. Mivel mindkét félnél komoly modernizációs programok vannak folyamatban, kulcsfontosságú az átláthatóság megőrzése és a verifikációs mechanizmusok fenntartása, ami magában foglalja az állandó adatcserét és értesítéseket, illetve az évi 18-18 helyszíni ellenőrzést. A START-szerződés tehát továbbra is a technikai együttműködést erősíti, és csökkenti a félreértésekből adódó, szükségtelen eszkaláció veszélyeit.

Az Új START-szerződés keretében az amerikai haderőstruktúra némiképp átalakul: az Obama-adminisztráció elrendelte 50 ICBM-siló kiürítését, az SSBN-eken lévő SLBM-ek számának 24-ről 20-ra csökkentését, illetve 30 B-52-es nehézbombázónak kizárólag hagyományos műveletek végrehajtására történő átalakítását.³⁸

Miután az adminisztráció befejezte az atomfegyverek műveleti szerepére vonatkozó elnöki útmutató felülvizsgálatát (2013 közepe), az atomfegyverek felett őrökdő Stratégiai Parancsnokság (STRATCOM) arra a következtetésre jutott, hogy az elnök által kijelölt feladatokat kisebb arzenállal is el lehet látni. Ennek tükrében a 2013. júniusi berlini beszédében³⁹ Obama elnök javaslatot tett a hadrendbe állított stratégiai atomfegyverek további – 1000-1100-ra történő – csökkentésére. Az orosz fél azonban nem mutat hajlandóságot újabb csökkentésekre, amíg az Új START-szerződés le nem jár.

Az elmúlt években több fegyverzetkorlátozási szerződés is áldozatul esett a kiújult politikai ellentéteknek, ami jelentősen megnövelte a félreértések és

misz kalkuláció lehetőségét. 2015 márciusában Oroszország felfüggesztette az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés (*Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, CFE) végrehajtását, és a nukleáris védetség terén is majdnem minden orosz–amerikai együttműködést felmondott.

Ráadásul a hidegháborús fegyverkezési verseny megfűkezésének egyik legfontosabb alappillére, az 1987-ben született Közepes és Rövidebb Hatótávolságú Rakéták Megszüntetéséről Szóló Szerződés (*Intermediate-Range and Shorter-Range Nuclear Forces Treaty*, INF) is holtpontra jutott. Az Obama-adminisztráció először 2014 nyarán vádolta meg Oroszországot azzal, hogy – egy 500–5500 km közötti hatótávolságú, szárazföldi indítású robotrepülőgép tesztelésével – megszegi a megállapodást,⁴⁰ majd 2017 februárjában a *New York Times* már arról tudósított, hogy Oroszország megkezdte a rendszer telepítését.⁴¹ Mindez helyrehozhatatlan károkat okozott az INF jövőjére nézve, és félt, hogy az európai biztonsági architektúra szempontjából továbbra is rendkívül fontos megállapodást már nem lehet megmenteni. Mindez az európai szövetségesek számára egy, a hidegháború óta nem tapasztalt fenyegetést hozott vissza, amely erősíti Oroszország zsarolási potenciálját az európaiakkal szemben, és növeli az eszkaláció veszélyét. Ráadásul a szerződészegés veszélybe sodorja a még fennmaradt megállapodások implementálását is, és félt, hogy amíg az új Trump-adminisztráció nem válaszol kellő komolysággal az orosz lépésekre,

a Kongresszus a START megvalósítását, illetve a hamarosan esedékes hosszabbítás vagy új tárgyalás lehetőségeit is ellehetetlenítheti.

A nukleáris védettség előmozdítása

Ahogy az a prágai beszédben is elhangzott, Barack Obama szerint korunk legnagyobb biztonsági kihívása a nukleáris terrorizmus fenyegetése.⁴² Ennek fényében a nukleáris védettség kérdése már a kampány alatt nagy figyelmet kapott, és Obama ígéretet tett egy magas szintű találkozó összehívására, amely a polgári ellenőrzés alatt álló legveszélyesebb nukleáris és más radioaktív anyagok biztonságát hivatott erősíteni. A Nukleáris Védettségi Csúcsokat (*Nuclear Security Summit, NSS*) 2010 óta kétfévente tartották, több mint 50 állam és számos nemzetközi szervezet (ENSZ, EU, Nemzetközi Atomenergia Ügynökség és az Interpol) részvételével. A találkozók alap gondolata az volt, hogy annak a hozzávetőleg 1800 tonna fegyverminőségű hasadóanyagnak (magasan dúsított urán és plutónium), amely a világ 24 országának a területén polgári ellenőrzés alatt áll, jelentős része nem biztosított megfelelően. Ezzel párhuzamosan számos terrorista szervezet köztudottan atomfegyverek és/vagy nukleáris anyagok szerzésére törekszik, s ha sikerülne nekik hozzájutniuk, annak beláthatatlan következményei lennének. Az Obama-adminisztráció ezért csúcstalálkozó szervezésével kívánta felhívni az állam- és kormányfők figyelmét a veszély természetére, valamint ellenlépések és óvintézkedések megtételére ösztönözni őket.

Általában véve Obama csúcstalálkozó-sorozatának a legnagyobb eredménye, hogy magas szintű figyelmet irányított a nukleáris védettség kérdéseire, és számon kérhető lépésekre sarkallta az államokat. A négy csúcstalálkozó-nak köszönhetően 2009 óta 12 állam (köztük Magyarország) szabadult meg – az összesen 15 tonnát kitevő – magas dúsítású uránkészletétől. Az Egyesült Államok Energiaügyi Minisztériuma által létrehozott Globális Veszélycsökkentési Kezdeményezés (*Global Threat Reduction Initiative, GTRI*) keretében 15 állam szállította vissza a magas dúsítású uránt tartalmazó üzemanyagát az azt gyártó országba (vagy kezdte meg ezt a folyamatot). Szintén 15 ország 24 magas dúsítású urán üzemanyaggal működő kutatóreaktorát és izotópgyártó üzemét zárták be vagy alakították át alacsony dúsítású urán üzemanyaggal működővé. 328 határátkelőhelyen – összesen 28 országban – helyeztek üzembe a radioaktív csempészárak átvizsgálásához kifejlesztett detektorokat és sugárkapukat, illetve a nemzeti jogszabályokat is megerősítették.⁴³ Mindezek rendkívül fontos eredmények, még annak tükrében is, hogy a csúcstalálkozók csak a polgári ellenőrzés alatt lévő hasadóanyagokkal foglalkoztak, és csupán a meghívott államok körében sikerült eredményeket felmutatni. A folyamat tehát távolról sem befejezett, de az imént felsorolt eredmények mindenképp az Obama-adminisztráció eltökéltségéről és sikeréről tanúskodnak.

A multilaterális fegyverzetkorlátozás arénája

A multilaterális fegyverzetkorlátozás kapcsán rendkívül vegyes az Obama-adminisztráció mérlege. A 2009-es prágai beszéd és a 2010-es év sikerei hatalmas lendületet adtak a nemzetközi közösség egészének, és az úgynevezett „fegyverzetkorlátozás tavasza” a 2010. májusi Atomsorompó Felülvizsgálati Konferencia (*Review Conference*, RevCon) sikerében csúcsonyult ki.

Általában véve, az Atomsorompó-szerződés a nonproliférációs rezsim gerince és a legátfogóbb nemzetközi megállapodás a nukleáris fegyverzetkorlátozás terén. Mindössze öt állam nem részese a szerződésnek: Dél-Szudán, Észak-Korea, India, Izrael és Pakisztán. A szerződés emellett az egyetlen nemzetközi megállapodás, amely valamennyi atomhatalmat (az Amerikai Egyesült Államokat, az Egyesült Királyságot, Franciaországot, Kínát és Oroszországot) is jogilag kötelezi arra, hogy jóhiszemű tárgyalásokat folytassanak a teljes nukleáris leszerelés elérése érdekében. A szerződés három fő pillérre – a leszerelésre, a nonproliférációra és a nukleáris energia békés felhasználására – épül. 1970-ben lépett hatályba, majd 1995-ben meghosszabbították, korlátlan időbeli hatállyal. A részes államok ötévente felülvizsgálati konferenciát rendeznek, amelyeken általában az a siker mércéje, hogy el tudnak-e fogadni egy konszenzusos záródokumentumot. Tekintve a résztvevők magas számát, ez viszonylag ritkán történik

meg, és általában a különböző országokat tömörítő koalícióknak komoly ígéretet kell tenniük a többieknek a záródokumentum jóváhagyásáért cserébe.

2010-ben a leszerelési pillér tekintetében az Új START-szerződés számos elismerést kapott a részes államoktól, ám két szerződés továbbra is holtpontra maradt: az Átfogó Atomcsend Szerződés és a hasadó anyagok korlátozására vonatkozó FMCT-szerződés. Ezek kapcsán mihamarabbi ratifikációt sürgetett a konferencia, és felszólította az atomhatalmat, hogy a leszerelés szellemében igyekezzenek csökkenteni az atomfegyverek szerepét a nemzetbiztonsági stratégiájukban – egyúttal példamutatónak értékelték az Egyesült Államokat az Obama-adminisztráció új stratégiájáért.

A második pillért jelentő nonproliféráció kapcsán a konferencia szorgalmazta a további atomfegyvermentes övezetek létrehozását a világ különböző területein, illetve sürgette a még „kint lévő” államok bevonását. Észak-Korea esetében a részes államok elvárták a hatoldalú tárgyalások folytatását és a felszíget mihamarabbi atomfegyvermentesítését. A Közel-Kelet kapcsán a már évtizedek óta napirenden lévő atom/tömegpusztítófegyvermentes övezet gondolata ismét előtérbe került, akárcsak Izrael bevonásának szükségessége az atomsorompó rendszerébe. E tekintetben régóta sok kritika éri az arab országoktól az Egyesült Államokat, amiért az nem gyakorol kellő nyomást a szövetségesére. 1995-ben ugyanis a szerződés meghosszabbításának az egyik feltétele az volt, hogy

az arab államok ígéretet kaptak a közel-keleti tömegpusztítófegyver-mentes övezet létrehozására, ám az ügy azóta sem mozdult el a holtpontról. 2010-ben végül – a konszenzusos záródokumentumért cserébe – az atomhatalmak megígérték, hogy ismét lendületet adnak a kérdésnek, és a Közel-Keleten létrehozzák a tömegpusztítófegyver-mentes övezetet. Ennek érdekében ki is jelöltek egy magas rangú diplomatát, akit azzal bíztak meg, hogy 2012-re hívjon össze egy, valamennyi érintett állam részvételével zajló konferenciát, és kezdje meg a tárgyalásokat a zóna létrehozásáról.⁴⁴

Ez az ígéret kulcsfontosságú volt a konszenzusos záródokumentum⁴⁵ megszületéséhez és egy olyan akcióterv elfogadásához,⁴⁶ amely számon kérhető és mérhető eredményeket jelölt ki valamennyi részes állam számára, és a következő felülvizsgálat szempontjából annak megvalósítása jelenthette a siker zálogát.

A 2015-ös felülvizsgálati konferencia egyik legnagyobb problémája éppen a 2010-es konferencia sikere volt. Az akkor elfogadott akcióterv megvalósítása ugyanis komoly akadályokba ütközött: az Egyesült Államok és Oroszország között kiújult ellentétek megrekesztették a bilaterális fegyverzetkorlátozás előmenetelét; Moszkva azóta is egyre erősebben támaszkodik a nukleáris fegyverekre; Észak-Korea sorozatos nukleáris kísérleti robbantásai a diplomácia kudarcát hirdetik; a közel-keleti konferenciát nem sikerült összehívni; és valamennyi atomhatalom komoly nukleáris modernizációs programot indított. A leszerelési

pillér kapcsán így súlyos kritika érte az atomhatalmakat a fegyverzetcsökkentés folyamatának akadozásáért és a modernizációs programokért. A legnagyobb problémát ugyanakkor ismét a közel-keleti zóna létrehozásának elmaradása okozta, amiért az arab államoknak az Egyiptom által vezetett koalíciója csalódottságának adott hangot, és számos olyan javaslattal állt elő, melyek lényege, hogy a zóna kérdését kivennék az Atomsorompó keretéből, és átadnák azt az ENSZ főtitkárának – ezzel elvonnák az Egyesült Államok vétőjogát, ami azt jelentené, hogy Izrael számára esetleg kedvezőtlen feltételekkel és napirenddel hívnák össze a közel-keleti konferenciát. Emiatt az Egyesült Államok, Kanada és az Egyesült Királyság végül megtörte a konszenzust, és megakadályozta a záródokumentum szövegtervezetének az elfogadását.⁴⁷

2015-ben tehát kudarcot vallott az Atomsorompó felülvizsgálata, ráadásul éppen az Egyesült Államok kényszerült olyan helyzetbe, hogy a konszenzust meg kellett törnie. Soha ilyen tisztán nem nyilvánultak meg az államok különböző koalíciói közötti ellentétek, és kétséges, hogy ezeket a szakadékokat át lehet-e hidalni a jövőben. Az atomhatalmak gyenge teljesítménye miatt csalódott államok csoportjai és az arab országok is elkezdtek olyan alternatív csatornákat keresgélni, amelyek az Atomsorompónál hatékonyabban tudnák előmozdítani az érdekeiket. Ennek eredménye lett az úgynevezett humanitárius kezdeményezés, mely egy olyan nemzetközi szerződés

létrehozására törekszik, amely morális alapon helyezné törvényen kívülre az atomfegyverek birtoklását és használatát, és a globális leszerelés kérdését az Atomsorompón kívülre vinné.

Szintén a multilaterális fegyverzetkorlátozás kudarcai közé tartozik az Átfogó Atomcsend Szerződés és az FMCT-szerződés akadozása. A CTBT ratifikációja Obama egyik kampányígérete volt, a kongresszusi erőviszonyok ugyanakkor nem kedveztek a kérdés előmozdításának, és Obamának nem sikerült megszereznie a ratifikációhoz szükséges kétharmados támogatást. Az FMCT-szerződés a fegyverminőségű hasadóanyagok, a magas dúsítású urán és a plutónium gyártását tiltaná be, globális szinten. A szerződést az ENSZ keretében működő, 65 tagú Leszerelési Értekezlet tárgyalja, a szövegtervezet elfogadásához azonban konszenzusra lenne szükség, amit Pakisztán évek óta blokkol, félve attól, hogy a szerződés előnytelen stratégiai helyzetbe hozná Indiával szemben.⁴⁸ Habár az Obama-adminisztráció a CTBT-hez hasonlóan az FMCT előmozdítására is ígéretet tett, a kérdés végül háttérbe szorult, és az adminisztráció inkább a Nukleáris Védeltségi Csúcsokba investálta a politikai tőkéjét.

Nonprolifерációs kihívások és sikerek

Az Obama-adminisztráció egyik legnagyobb külpolitikai sikere kétségkívül az iráni nukleáris kérdés békés rendezése volt. Az iráni nukleáris program

2002-ben került a nemzetközi figyelem középpontjába, amikor fény derült arra, hogy az ország a NAÜ tudta nélkül két titkos létesítmény építésén dolgozik. Azóta az iráni atomprogram rengeteget fejlődött, és ma már rendelkezik a nukleárisfűtőanyag-ciklus minden elemével. Míg a Bush-adminisztráció erős kézzel, katonai fenyegetésekkel és egy globális szankciós rezsim életre hívásával próbálta rendezni a problémát, Obama komoly elmozdulást tett a diplomáciai megoldás irányába. Az úgynevezett P5+1 (az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó tagja és Németország) keretben zajló diplomáciai tárgyalások 2009-ben, Genfben vették kezdetüket, és 2015. július 14-én sikerült aláírni az iráni nukleáris kérdés rendezésére vonatkozó átfogó akciótervet (*Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA*), amely elvágta az atomfegyverek irányába vezető valamennyi utat.⁴⁹ A JCPOA nélkül Iránnak mindössze 2-3 hónap kellett volna az atomfegyver előállításához – ez a szerződésnek köszönhetően legalább egy évre kitolódott.

Ennek ellenére a szerződés a Kongresszusban és a nemzetközi közösségben is komoly kereszttüzbe került. A kritikusok alapvetően öt okból támadják a megállapodást. Először is sokak szerint a P5+1 túl sok engedményt tett, és hiba volt a korlátozott dúsítási kapacitás engedélyezése, illetve bizonyos létesítmények további működésének a jóváhagyása. Másodsor, a verifikációs rezsimet érő kritikák közül többnek a háttérben az a félelem húzódik meg, hogy Irán csalni fog. Harmadszor, problémásnak tartják

az időbeli hatályt, mivel a szigorításokat 15-25 év elteltével fokozatosan feloldják, így a megállapodás nem jelent végérvényes megoldást az iráni nukleáris kérdésre (15 év múlva például megszűnnek a dúsítási szintre és a centrifugákra vonatkozó korlátozások. Negyedszer, félő, hogy a „*snap-back*” szankciók nem fognak működni, azaz szerződészegés esetén a gazdasági érdekek felülírják majd a politikaiakat, és a szankciókat nem tudják majd automatikusan újra életbe léptetni. Ötödször pedig, a szankciók feloldásával Irán több milliárd dollár befagyasztott pénzkészlethez jut hozzá, s abból folytathatja a terrorista szervezetek támogatását.⁵⁰

Habár az ellenzők táborának nem sikerült kétharmados többséget szereznie a Kongresszus két házában a szerződés életbe lépésének megakadályozásához, a JCPOA jövője továbbra is törékeny. A Kongresszusnak lehetősége van szankciókkal sújtani Iránt, ami az irániak szemében könnyen értéktelenné teheti az akciót, és újra katonai irányba tolhatja az atomprogramot. Ráadásul Donald Trump már a választási kampánya idején ígéretet tett arra, hogy felrúgja a megállapodást, és keményebb korlátozásokat fog életbe léptetni Iránnal szemben.⁵¹ A JCPOA azonban ez idáig érintetlen, és az adminisztráció kulcsemberei közül többen (például James Mattis védelmi miniszter) óva intették az elnököt a megállapodás felrúgásától.⁵²

A másik nagy nonproliférációs kihívás, Észak-Korea kapcsán az Obama-adminisztráció már kevésbé volt eredményes.

A Fehér Ház az úgynevezett stratégiai türelem politikája értelmében nem volt hajlandó hivatalos tárgyalásokba bocsátkozni Phenjannel, amíg az bele nem egyezik a nemzetközi ellenőrzés mellett végrehajtott teljes nukleáris leszerelésbe. Míg az adminisztráció a szankciók hatékonyságában bízott, a Kim-rezsim egyre hatékonyabb fegyverrendszereket fejlesztett, melyek lassan az Egyesült Államok szárazföldi területeit fenyegethetik. Ez a politika tehát egyértelmű kudarcot vallott, és Észak-Koreát az iráni megállapodáshoz hasonló stratégiával kellene visszacsalni a tárgyalóasztalhoz. Nukleáris programjának korlátozásáért cserébe fel lehetne ajánlani a szankciók feloldását vagy bizonyos csapatkivonásokat a térségből.

Konklúzió

Barack Obama számára a nukleáris fegyverzetkorlátozás kérdése a kezdetektől prioritást jelentett. Az elnök és tanácsadói rendkívül ambiciózus programot dolgoztak ki, amelynek számos eleme komoly nehézségekbe ütközött, és több esetben két elnöki ciklus sem volt elég az áttöréshez.

A problémákért több faktor is felelős volt. A kongresszusi erőviszonyok több esetben megnehezítették a szerződések ratifikációját, más megállapodások megkötését pedig teljesen ellehetetlenítették. Nehézséget okozott a nemzetközi rendszerben kiújuló ellentétek kezelése is. Az ukrán válság nyomán megromlott amerikai–orosz kapcsolatok veszélybe sodorták

a meglévő bilaterális megállapodások jövőjét, és az INF-szerződést gyakorlatilag teljesen halálra ítélték. Emellett Észak-Koreával sem a vártak szerint alakultak az események, és az úgynevezett stratégiai türelemre épülő amerikai kivárási politikáját Phenjan okosan használta ki a saját alkupozíciói megerősítésére.

A multilaterális fegyverzetkorlátozás szintén megfeneklett, és a 2010-es sikerek után a 2015-ös atomsorompó-felülvizsgálat rendkívül aggasztó különbségeket tárt fel az országok bizonyos csoportjai, de legfőképpen az atomfegyverrel nem rendelkezők és az atomhatalmak között.

A mérleg másik oldalán ugyanakkor az Obama-adminisztráció számos sikertörténetet is fel tud mutatni. A 2010-es nukleáris stratégia egyértelműen csökkentette az atomfegyverek szerepét az amerikai nemzetbiztonsági stratégiában, és kikövezte az utat a további csökkentések előtt. Ráadásul az új START-szerződés visszaterelte az amerikai–oroszfegyverzetkorlátozási folyamatot a megfelelő mederbe, és a – jelenleg is modernizáció alatt álló – legveszélyesebb fegyverkategóriát jelentő stratégiai atomfegyverek esetében átláthatóságot, illetve állandó ellenőrzési mechanizmusokat teremtett 2021-ig. A Nukleáris Védeltség Csúcsok pedig számottevően erősítették a polgári ellenőrzés alatt lévő fegyverminőségű hasadóanyagok biztonságát, és az állam-, illetve kormányfők figyelmének felkeltésével kézzelfogható és számon kérhető lépéseket ösztönöztek. Az adminisztráció utolsó éveiben pedig a 2002 óta tartó iráni nukleáris kérdést is sikerült

diplomáciai úton kezelni, s ennek köszönhetően az iráni atomprogram szigorúbb ellenőrzés alatt áll, mint valaha, és a korlátozások a következő 15-25 évre elzárták Irán elől az atomfegyverek felé vezető valamennyi utat.

E kérdések többsége azonban megkívánja, hogy a Trump-adminisztráció is ugyanilyen figyelemmel kövesse a nukleáris fegyverzetellenőrzés folyamatait, és hajlandó legyen legalább ennyi politikai tőkét invesztálni ezekbe a problémákba. A kampányprogram alapján úgy tűnik, hogy sok területen a folytonosság helyett éles váltást hoz majd az új elnök, a kabinetje azonban ez idáig eredményesen fogta vissza őt az elhamarkodott döntésektől. A Trump-adminisztráció nukleáris stratégiájában kulcsfontosságú lesz, hogy a január végén elrendelt stratégiai felülvizsgálat milyen eredményeket hoz, és az új elnök milyen szerepet szán majd az atomfegyvereknek. Ez ugyanis alapjaiban meghatározza a nukleáris modernizáció irányait, a fegyverzetkorlátozási megállapodások következő körében elfoglalt amerikai tárgyalási pozíciókat, továbbá hogy az adminisztráció milyen körülmények között kíván az atomfegyverek eszközével élni, illetve mennyiben támaszkodik rájuk a saját és szövetségesei nemzetbiztonságának a garantálása érdekében.

A kézirat lezárásának ideje: 2017. március 27.

Jegyzetek

- 1 Barack Obama: „Breaking the War Mentality”. *Sundial. The New York Times Archives*, <http://documents.nytimes.com/obama-s-1983-college-magazine-article#p=1>, 1983. március 10.
- 2 Barack Obama: „Campaign Speech: Barack Obama’s Foreign Policy Speech at DePaul University in Chicago”. *The Council on Foreign Relations*, <http://www.cfr.org/elections/barack-obamas-foreign-policy-speech/pl4356>, 2007. október 2.
- 3 George P. Shultz, William J. Perry, Henry A. Kissinger és Sam Nunn: „A World Free of Nuclear Weapons”. *The Wall Street Journal*, <http://online.wsj.com/news/articles/SB116787515251566636>, 2007. január 4.
- 4 George P. Shultz, William J. Perry, Henry A. Kissinger és Sam Nunn: „Toward a Nuclear-Free World”. *The Wall Street Journal*, <http://online.wsj.com/news/articles/SB120036422673589947>, 2008. január 15.
- 5 Uo.
- 6 Congressional Commission on the Strategic Posture of the United States: „America’s Strategic Posture – The Final Report of the Congressional Commission on the Strategic Posture of the United States”. *United States Institute of Peace*, http://www.usip.org/sites/default/files/America%27s_Strategic_Posture_Auth_Ed_0.pdf, 2009. május 6
- 7 Obama: „Campaign Speech...”; Barack Obama: „Campaign Strategy: Obama’s New Plan to Confront 21st Century Threats”. *The American Presidency Project*, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=93199peech/pl4356>, 2008. július 16.
- 8 Barack Obama: „Remarks by President Barack Obama, Hradcany Square – Prague, Czech Republic”. *The Huffington Post*, http://www.huffingtonpost.com/2009/04/05/obama-prague-speech-on-nu_n_183219.html, 2009. április 5.
- 9 NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review – News Release”. *The Nuclear Information Project*, <http://www.nukestrat.com/us/reviews/dodpr092294.pdf>, 1994. szeptember 22.; NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review – Background Briefing Slides”. *The Nuclear Information Project*, <http://www.nukestrat.com/us/reviews/dodnprslides092294.pdf>, 1994. szeptember 22.
- 10 NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review – News Release”. *U.S. Department of Defense*, <http://archive.defense.gov/news/Jan2002/d20020109npr.pdf>, 2002. január 8.; NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review – Leaked Excerpts”. *Stanford*, <http://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.6/NPR2001leaked.pdf>, 2002. január 8.
- 11 NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review Report”. *U.S. Department of Defense*, http://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/NPR/2010_Nuclear_Posture_Review_Report.pdf, 2010. április 6.; NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review – Background Briefing Slides”. *U.S. Department of Defense*, <http://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/NPR/NPR101.pdf>, 2010. április 5.; NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review – Rollout Briefing Slides”. *U.S. Department of Defense*, http://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/NPR/10-04-06_NPR_201_Briefing_-_1032.pdf, 2010. április 6.; NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review – Fact Sheet”. *U.S. Department of Defense*, http://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/NPR/NPR_FACT_SHEET_April_2010.pdf, 2010. április 6.
- 12 Interjú James N. Millerrel 2014. április 7-én, Washington, D.C.-ben; interjú Bradley H. Robertsszel 2014. március 31-én, Washington, D.C.-ben; interjú Robert J. Einhornnal 2014. március 26-án, Washington, D.C.-ben.
- 13 NPR: „Department of Defense: Nuclear Posture Review Report”, 15. o.
- 14 Uo. 47. o.
- 15 Uo. x. o.
- 16 Interjú James N. Millerrel; interjú Bradley H. Robertsszel.

- 17 N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna: „Nukleáris fegyverek”. In: *Egy békésebb világ eszközei – Fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció* (szerk. N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna). Budapest: Osiris – Magyar Külügyi Intézet, 2013. 173–204. o.
- 18 Berzsényi Dániel, N. Rózsa Erzsébet, Péczeli Anna és Varga Gergely: „Rakéatechnológiák és rakétavédelem”. In: *Egy békésebb világ eszközei...*, 289–336. o.
- 19 U.S. Department of Defense: „Fact Sheet – Increasing Transparency in the U.S. Nuclear Weapons Stockpile”. *U.S. Department of Defense*, http://archive.defense.gov/npr/docs/10-05-03_Fact_Sheet_US_Nuclear_Transparency_FINAL_w_Date.pdf, 2010. május 3.
- 20 Hans M. Kristensen – Robert S. Norris: „United States Nuclear Forces, 2017”. *The Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. 73. No. 1. (2017). 48–57. o. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00963402.2016.1264213?needAccess=true>.
- 21 Habár a NATO hivatalosan sosem hozta napvilágra az Európában állomásoztatott amerikai atomfegyverek pontos számát és helyét, a kiszivárgott diplomáciai dokumentumok és a hivatalnokok nyilatkozatai meglehetősen pontos képet adnak azok mennyiségéről és hollétéről. A hidegháború idején több ország adott otthont amerikai taktikai atomfegyvereknek, ma azonban már csak Belgium, Hollandia, Németország, Olaszország és Törökország területén maradtak ilyen fegyverek. Hans M. Kristensen: „Non-Strategic Nuclear Weapons”. *Federation of American Scientists Special Report*, No. 3. https://fas.org/docs/Non_Strategic_Nuclear_Weapons.pdf, 2012. május 3.; Hans M. Kristensen – Robert S. Norris: „Nonstrategic Nuclear Weapons, 2012”. *The Bulletin of the Atomic Scientists*. Vol. 68. No. 5. (2012). 96–104. o. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1177/0096340212459040?needAccess=true>; Amy F. Woolf: „Nonstrategic Nuclear Weapons”. *Congressional Research Service*, <https://fas.org/sfp/crs/nuke/RL32572.pdf>, 2017. február 21.
- 22 Kristensen–Norris: „United States Nuclear Forces, 2017”.
- 23 Uo.
- 24 U.S. Department of Defense: „Fact Sheet – Increasing Transparency...”.
- 25 Interjú Hans M. Kristensennel 2013. november 11-én, Washington, D.C.-ben.
- 26 Secretary of the Navy: „Department of the Navy Nuclear Weapons Responsibilities and Authorities”. <http://fas.org/programs/ssp/nukes/nuclearweapons/SECNAVINST8120-1A.pdf>, 2013. február 15.
- 27 A külön célra irányítható visszatérő egységnek köszönhetően egy ballisztikus rakéta több atomtöltet célba juttatására képes. A MIRV-telenítés tehát azt jelenti, hogy a hordozóeszközöket átalakítják, és csak egy atomtöltetet visznek magukkal kilövéskor.
- 28 Jenn Rowell: „Last Malmstrom ICBM Reconfigured under Treaty”. *Great Falls Tribune*, <http://www.greatfallstribune.com/story/news/local/2014/06/18/last-malmstrom-icbm-reconfigured-treaty/10773351/>, 2014. június 18.
- 29 Barack Obama: „Fact Sheet: An Enduring Commitment to the U.S. Nuclear Deterrent”. *The White House. President Barack Obama*, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/11/17/fact-sheet-enduring-commitment-us-nuclear-deterrent>, 2010. november 17.
- 30 Tom Z. Collina: „U.S. Nuclear Modernization Programs”. *Arms Control Association Issue Briefs*, <https://www.armscontrol.org/factsheets/USNuclearModernization>, 2014. január.
- 31 James Drew: „USAF Global Strike Chief Seeks Beefed-up Bomber Force”. *Flight Global*, <https://www.flightglobal.com/news/articles/usaf-global-strike-chief-seeks-beefed-up-bomber-forc-422469/>, 2016. február 26.; Mike Martin: „Air Force Reveals B-21 Long-Range Strike Bomber”. *U.S. Air Force*, <http://www.af.mil/News/ArticleDisplay/tabid/223/Article/673784/air-force-reveals-b-21-long-range-strike-bomber.aspx>, 2016. február 26.

- 32 Hans M. Kristensen – Robert S. Norris: „US Nuclear Forces, 2014”. *The Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. 70. No. 1. 2014. 85–93. o. <http://bos.sagepub.com/content/70/1/85.full.pdf+html>.
- 33 Collina: i. m.
- 34 Interjú Bradley H. Robertsszel 2017. február 4-én, a kaliforniai Stanfordban.
- 35 Interjú Steven Piferrel 2014. január 17-én, Washington, D.C.-ben; interjú Robert J. Einhornnal 2014. március 26-án, Washington, D.C.-ben.
- 36 Telefonos interjú Frank A. Rose-zal 2017. február 13-án.
- 37 „Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms”. *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>, 2010. április 8.
- 38 Bureau of Arms Control, Verification and Compliance: „New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms”, *U.S. Department of State*, <http://www.state.gov/documents/organization/228864.pdf>, 2014. július 1.; „Fact Sheet on U.S. Nuclear Force Structure under the New START Treaty”. *U.S. Department of State*, <http://www.defense.gov/documents/Fact-Sheet-on-US-Nuclear-Force-Structure-under-the-New-START-Treaty.pdf>, 2014. április 8.
- 39 Barack Obama: „Remarks by President Obama at the Brandenburg Gate, Pariser Platz – Berlin, Germany”. *The White House. President Barack Obama*, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/remarks-president-obama-brandenburg-gate-berlin-germany>, 2013. június 19.
- 40 „Adherence to and Compliance with Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments”. *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/documents/organization/230108.pdf>, 2014. július.
- 41 Michael Gordon: „Russia Deploys Missile, Violating Treaty and Challenging Trump”. *The New York Times*, <https://mobile.nytimes.com/2017/02/14/world/europe/russia-cruise-missile-arms-control-treaty.html>, 2017. február 14.
- 42 Obama: „Remarks by President Barack Obama, Hradcany Square...”.
- 43 NSS: „Nuclear Security Summit Washington 2016 – History”. *Nuclear Security Summit*, <http://www.nss2016.org/about-nss/history/>, 2016. április 1.
- 44 Deepti Choubey: „Understanding the 2010 NPT Review Conference”. *Carnegie Endowment for International Peace*, <http://carnegieendowment.org/2010/06/03/understanding-2010-npt-review-conference-pub-40910>, 2010. június 3.
- 45 „2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)”. *United Nations*, <http://www.un.org/en/conf/npt/2010/>, 2010. május 28.
- 46 „2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons – Final Document”. *Middlebury Institute of International Studies at Monterey*, https://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/2015/04/2010_fd_part_i.pdf, 2010. május 28.
- 47 Andrea Berger: „Gangs of New York: The 2015 NPT Revcon”. *European Leadership Network*, http://www.europeanleadershipnetwork.org/gangs-of-new-york-the-2015-npt-revcon_2790.html, 2015. május 27.; Kelsey Davenport: „Mideast Zone Plan Stymies NPT Meeting”. *Arms Control Today*, https://www.armscontrol.org/ACT/2015_06/News/Mideast-Zone-Plan-Stymies-NPT-Meeting, 2015. szeptember 1.
- 48 Daryl Kimball: „Fissile Material Cut-off Treaty (FMCT) at a Glance”. *Arms Control Association*, <https://www.armscontrol.org/factsheets/fmct>, 2013. augusztus.
- 49 „Joint Comprehensive Plan of Action”. *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/jcpoa/>, 2015. július 14.
- 50 „The Iran Nuclear Agreement: Myth vs. Fact”.

House Committee on Foreign Affairs, https://foreignaffairs.house.gov/files/04_HFAC%20-%20IRAN%20-%20Myths%20and%20Facts.pdf, 2015. július.

- 51 Donald Trump: „Amateur Hour with the Iran Nuclear Deal”. *USA Today*, <http://www.usatoday.com/story/opinion/2015/09/08/donald-trump-amateur-hour-iran-nuclear-deal-column/71884090/>, 2015. szeptember 8.; Jay Solomon: „Trump Faces Battle to Undo
- Iran Nuclear Deal”. *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/trump-faces-battle-to-undo-iran-nuclear-deal-1478860207>, 2016. november 11.
- 52 Austin Wright – Jeremy Herb: „Mattis Breaks with Trump on Iran, Russia”. *Politico*, <http://www.politico.com/story/2017/01/james-mattis-confirmation-hearing-233530>, 2017. január 12.